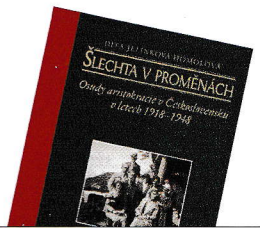

Dita JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ

Šlechta v proměnách

Osudy aristokracie v Československu v letech 1918–1948

NLN, Praha 2017, 506 s., 499 Kč,
ISBN: 978-80-7422-520-8

Výzkum dějin šlechty ve 20. století stál dosud spíše stranou zájmu české historiografie. V roce 2015 vyšla kniha Zdeňka Hazdry *Šlechta ve službách Masarykovy republiky* (viz mou recenzi v ĎaSu 2016/6), po jejímž přečtení mi přišlo důležité zmapovat rovněž osudy těch šlechtických rodin, které k nově vzniklé republice po roce 1918 zachovávaly rezervovaný až nepřátelský postoj. Takový výzkum nám totiž pomůže lépe porozumět chování šlechtických rodů historicky usazených na československém území, které se před druhou světovou válkou i během ní přiklonily k německé národnosti, případně byly loajální k nacistickému režimu. Stereotypní odsudky takového chování s poukazem na protirepublikánské smýšlení a kolaboraci „cizácké" šlechty totiž v žádném případě nemohou odpovědět na zásadní otázky, proč a z jakých pohnutek měla velká část šlechty k meziválečnému Československu mnohdy otevřeně nepřátelský poměr.

Kniha *Šlechta v proměnách* na celou řadu těchto otázek odpovídá a nutno podotknout, že představuje zcela zásadní a vynikající příspěvek pro výzkum dějin české aristokracie. Dita Jelínková Homolová pracovala s řadou často jen těžko dostupných pramenů; pomyslnou páteř celé knihy tvoří ego-dokumenty (deníky, vzpomínky či osobní korespondence) několika členů šlechtických rodin, které jsou vhodně doplňovány prameny úředními, jež nalezla v domácích i zahraničních archivech, rovněž odkazy na dobový tisk a literaturu. Podstatné je, že autorka prameny pečlivě analyzuje a podrobuje kritice, je si dobře vědoma toho, že pisatelé ego-dokumentů se nikdy nesmířili s rozpadem habsburské monarchie, což pochopitelně ovlivňovalo jejich postoj k nové situaci, ve které se ocitli po roce 1918.

Neméně důležité je, že se autorka pokusila na předloženém materiálu sepsat i obecnější pojednání o šlechtě v letech 1918–1948, které zasadila do širšího rámce dějin mentalit a na základě analýzy vzorců chování, postojů a motivací vybraných příslušníků šlechtických rodin popisuje různé strategie, které šlechta v daném období volila, aby si i v novém politickém zřízení udržela své společenské (a ekonomické) postavení.

Svou práci autorka rozdělila do čtyř sledovaných období: první tvoří období vymezené roky 1918–1938, samostatný oddíl věnovala krizovému rok 1938, následuje protektorát (1939–1945) a éra takzvané třetí republiky (1945–1948). Nejvíce prostoru autorka věnuje první republice, respektive dopadu pozemkové reformy na vztah šlechty k novému státu. Právě pozemková reforma zasáhla do odvěkých práv šlechty a narušila její ekonomické, potažmo mocenské postavení. Autorka názorně ukazuje, že přestože vláda reformu prezentovala jako akt sociální spravedlnosti, byl zábor šlechtických statků především u německy smýšlející šlechty od počátku vnímán jako nacionální diskriminace. Zástupci šlechty protestovali proti pozemkové reformě u mezinárodních institucí, čímž pouze naplňovali obecně sdílenou představu o svém nepřátelství a neloajalitě vůči Československu. Ostatně k nacionální interpretaci reformy přispěl i český tisk, který ji často prezentoval jako návrat Němci odcizené půdy do rukou českého národa či odčinění „pobělohorských křivd". Není proto až tak překvapivé, že ve třicátých letech někteří zástupci šlechty, kteří usilovali o znovunabytí svého společenského postavení, přilnuli k nacionálnímu socialismu, neboť věřili v obnovu „němectví". Podobně i část monarchisticky smýšlejících šlechticů, kteří možná nebyli nacionálně vyhranění, nechtěla československý stát přijmout za svůj. Pozoruhodně pak autorka interpretuje skupinu česky smýšlejících šlechticů, kteří v letech 1938–1939 otevřeně vystoupili na podporu republiky; jejich motivace byla podmíněna jednou z často užívaných šlechtických strategií, tedy „připraveností sloužit" a více pragmatismem než přesvědčením, tedy snahou chránit svůj majetek, který by se rozpadem republiky ocitl v ohrožení.

Nejvíce prostoru autorka věnuje první republice, respektive dopadu pozemkové reformy na vztah šlechty k novému státu. Právě pozemková reforma zasáhla do odvěkých práv šlechty...

Kniha Dity Jelínkové Homolové přináší řadu cenných podnětů pro výzkum dějin šlechty. Škoda jen některých malých chyb: manželka Maxe Beniese Mathilda nepocházela z rodu Nosticů, nýbrž Mercy (s. 426), velká barokní výstava se nejmenovala České baroko, ale *Pražské baroko*, a neuskutečnila se v roce 1935, nýbrž až v roce 1938 (s. 196). A opravdu nelze v rejstříku ztotožnit ing. Havelku ze Státního pozemkového úřadu s protektorátním ministrem Jiřím Havelkou (s. 215), zde navíc mylně přejmenovaným na Jaroslava. □

Eduard BURGET